УДК 316.324.7

І. В. Олефір
аспірант кафедри суспільно-політичних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗБУДОВІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. За останні роки багато країн і міжнародних організацій першочерговим своїм завданням поставили реалізацію заходів, спрямованих на перехід до інформаційного суспільства (далі – ІС). Усі дії, які реалізовувалися такими країнами й організаціями, були спрямовані на те, щоб посісти провідні місця серед лідерів світового співтовариства. Оскільки в сучасних умовах розвиток інформаційного суспільства набув глобального характеру, то актуальним буде завдання зрозуміти концептуальні засади розвитку ІС, вивчити досвід країн, які є лідерами в побудові ІС, визначити участь держави в його розбудові для вироблення ефективної та дієвої концепції побудови ІС в Україні.

Аналіз останніх досліджень показує, що вітчизняні та закордонні вчені працюють над дослідженням особливостей побудови інформаційного суспільства в Україні та в інших країнах. Найбільш відомими вченими, що розробляють таку тематику, є: О. Вершинська (моделі ІС в сучасних умовах), Є. Макаренко (дослідження європейської інформаційної політики), І. Мелюхін (проблеми становлення та розвитку ІС), М. Мельник (дослідження ІС скандинавських країн), В. Скалацький (теорії та моделі ІС), М. Чернов (дослідження глобального ІС) та інші.

Метою статті є дослідження участі держави в побудові ІС в різних країнах; визначення спільних чинників, які ефективно впливають на побудову ІС; розробка рекомендацій для України щодо розбудови ІС.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з формуванням технологічної основи інформаційного суспільства, кожна країна повинна мати адекватну, розроблену державою концепцію його побудови. Концепція розвитку інформаційного суспільства дозволяє побачити та зрозуміти мету суспільного розвитку, пропонує механізми, які здатні її досягнути. У такій концепції мають бути зазначені основні дієві особи – приватні організації, населення, держава, а також функції, які вони повинні виконувати.

Ключову роль у формуванні інформаційного суспільства відіграють інформаційно-телекомунікаційні технології. Вони пройшли шлях від технологічного фактору розвитку до суттєвої складової функціонування сучасного суспільства. Вони настільки інтегрувалися в суспільство, що почали впливати не лише на технологічний, а й на соціальний прогрес, економічну конкурентоздатність держави, на місце країни у світовій економіці, здатність створювати та розвивати демократичні інститути, забезпечувати зростання нових робочих місць тощо.

Водночас таке проникнення інформаційних технологій у суспільство залежить не лише від прогресу науково-технічної думки, але й від соціально-економічних і правових умов, в яких вони існують. Такі умови створюються державою. Саме держава під час створення концепції інформаційного суспільства, зазвичай, повинна враховувати загальнодержавні інтереси, інтереси підприємців і особистості.

Кожна країна самостійно повинна розробити концепцію входження в інформаційне суспільство, виходячи із власного бачення й умов. Як показує аналіз, усі державні підходи до формування інформаційного суспільства мають набір характеристик, які формують ядро будь-якої концепції.

На сьогоднішні розвиток національної інформаційної інфраструктури визначається більшою частиною міжнародного співтовариства найважливішою стратегічною метою держави. Це означає, що доктрина сучасного глобального інформаційного суспільства мусить базуватися на тому, що всі держави, які інтегруються до глобального інформаційно-комунікаційного суспільства мають розробити власну модель розбудови інформаційного суспільства. Положення такої моделі повинні ґрунтуватися на національній ідентичності кожної окремої країни.

Під час переходу до інформаційного суспільства, з метою його ефективної побудови, необхідна адекватна, чітка і виважена інформаційна політика держави. За останні десятиріччя країнами були прийняті свої концепції, які сформували стратегію і тактику щодо інформаційного розвитку. Такі програми розроблені в Європейському Союзі (далі – ЄС) – «Європейський шлях до інформаційного суспільства»; у Данії – «Державна програма переходу до інформаційного суспільства»; у Норвегії – Програма "eNorge" і Програма Становлення і переходу до інформаційного суспільства «Краще використання інформаційної технології у Норвегії»; у Швеції – «Інформаційне суспільство Швеції» та Національна стратегія становлення інформаційного суспільства Швеції; у Фінляндії – перша Програма «Фінський шлях до інформаційного суспільства», друга Програма розвитку інформаційного суспільства та Стратегія розвитку інформаційного суспільства до 2015 р.» [2, с. 396].

У побудові інформаційного суспільства не існує визначених правил і схем. До того ж існує кілька моделей побудови інформаційного суспільства. Такі моделі відрізняються рівнем соціальної напруги в суспільстві, можливостями, які отримують ті громадяни, що не змогли пристосуватися до нових вимог.

З метою систематизації різних за своїм змістом національних концепцій інформаційного суспільства їх, зазвичай, розподіляють на такі моделі: англосаксонську, континентальну, латиноамериканську, азійську й африканську. Таке групування здійснюється за регіонально-культурним принципом [6, с. 39].

Формування інформаційного суспільства відбувається під впливом нового покоління інформаційних і

© І. В. Олефір, 2017

телекомунікаційних технологій, які поєднуються із глобалізацією ринків та їх конкуренцією як в середині країни, так і на міжнародній арені. Водночас держава повинна забезпечити гармонійне входження до інформаційного суспільства, оскільки саме вона відповідає за інтереси всього суспільства.

Завдання держави полягає в тому, щоб зрозуміло сформулювати «людський фактор» ІС, оскільки через те, що інформаційну інфраструктуру суспільства складають технології, у суспільстві можуть домінувати технократичні тенденції [4, с. 12].

У Доповіді Форуму з інформаційного суспільства Європейською комісією було наголошено на формуванні гуманістичного підходу до інформаційних послуг. Його завдання полягало в можливостях адаптації населення до інформаційного суспільства. Оскільки швидкість змін, які відбуваються в суспільстві, надзвичайно висока, населення зможе адаптуватися до умов інформаційного суспільства лише в тому разі, якщо держава створить можливості для його навчання впродовж усього життя. Тому інформаційне суспільство – суспільство безперервного навчання [4, с. 37].

Не може бути розподілу суспільства на тих, хто має доступ до інформації та тих, хто його позбавлений, оскільки не все населення забезпечено такими ресурсами, як онлайн-доступ до інформації, інтерактивного телебачення та супутникового зв'язку. Державна політика мусить сконцентрувати свої можливості на підвищенні якості життя звичайних громадян шляхом електронного надання своїх послуг.

Нові технології, які впроваджуються в суспільне життя, можуть нести як переваги, так і шкоду. З одного боку, люди можуть впливати на державні рішення та здійснювати більший контроль за державною владою. З другого боку, серйозні трансформації у промисловості, наприклад, ведуть до зникнення одних видів робіт і появи нових. Такий процес є загрозливим для багатьох людей. Оскільки ЄС поставило за мету пріоритетну побудову інформаційного суспільства, то його стратегія щодо руху Європи до ІС реалізується в таких положеннях:

– початок лібералізації телекомунікаційного сектору;

– підтримка регіональних ініціатив у побудові інформаційного суспільства;

– розроблення відповідних програм у сфері освіти;

– впровадження наукових досліджень у виробництво.

Особливістю державної політики під час розбудови інформаційного суспільства в країнах Європи є пошук нового балансу між повним контролем з боку держави і законами ринку.

Тобто держава намагається поєднати урядові та приватні сили зважаючи на те, що участь кожної з них може змінюватися залежно від обставин. Ще 1993 р. в Резолюції ЄС було викладено розуміння ролі держави у формуванні ІС та підкреслювалась необхідність досягнення балансу між ринковою та соціальною орієнтаціями [7, с. 41].

Тривалий час в Європі точилися дискусії щодо вибору пріоритету – розвиток мереж чи послуг. Європейські країни більше спряовані на розвиток послуг. Проте Великобританія та Франція вважають, що саме будівництво мереж є чинником розвитку сфери послуг.

В основі національної політики країн Європи виділяються реальні підходи, які вироблені під час зустрічі Великої сімки у лютому 1995 р. у Брюселі [1, с. 1]:

– сприяння конкуренції у сфері розвитку телекомунікаційних технологій;

– підтримка приватного сектору й інвестицій у розвиток інформаційної інфраструктури;

– розробка гнучкого, здатного до адаптації законодавства у сфері інформатизації;

– забезпечення відкритого доступу до інформаційних мереж;

– сприяння в наданні громадянам ефективних і доступних інформаційних послуг;

– участь в обговоренні міжнародних проблем побудови глобального інформаційного суспільства.

Європейська модель веде до лібералізації інформаційно-телекомунікаційного сектору економіки. Але, водночас, держава не повинна втрачати своєї регулюючої функції. Саме держава, а не транснаціональні корпорації, має визначати поведінку суб'єктів на інформаційному ринку, попереджати його монополізацію та через законодавчі норми забезпечувати вільний і рівний доступ усіх громадян до інформаційних ресурсів країни.

Щодо американського шляху формування інформаційного суспільства, то він визначається загальною моделлю соціально-економічного розвитку, де функції держави зменшуються до мінімуму, а діяльність приватного сектору підвищується до максимуму. Основна мета такого підходу – залишити все в руках приватного сектору та ринкових сил, цілком лібералізувати ринок інформаційно-телекомунікаційних технологій [7, с. 42].

Ще з 90-х рр. минулого століття уряд США запропонував ініціативу з розвитку інформаційної інфраструктури, яка дістала назву «Національна інформаційна інфраструктура: план дій» [4, с. 43]. Відповідно до згаданої ініціативи, держава відіграє вирішальну роль у процесі. Найперше забезпечивши всіх американців доступом до інформаційно-комунікаційних технологій.

Якщо приватний сектор має реагувати на вимоги ринку і визначати технології та продукти, які потребують першочергового розвитку, то держава, зі свого боку, повинна забезпечити формування національної інфраструктури шляхом розробки та ухвалення відповідних законодавчих норм. Підтримка державою нових технологій має забезпечити їй лідируючі позиції серед інших країн, сприяти поширенню інформаційних технологій на приватний сектор, використовувати інформаційні технології для розповсюдження необхідної інформації.

Для досягнення вищезазначеного державі рекомендовано виконувати такі завдання [4, с. 45]:

– підтримувати приватні інвестиції;

– ухвалювати адекватні закони, які б не дискредитували та не порушували правове регулювання і взаємини з міжнародними фінансовими інститутами, зокрема Світовим банком, регіональними банками розвитку для залучення приватного та державного капіталу;

– підтримувати лібералізацію та запобігати монополізму;

– забезпечити всіх постачальників інформаційних послуг доступом до обладнання, мереж і мережевих послуг не на дискримінаційній основі.

Східні держави намагаються розробити модель побудови інформаційного суспільства, яка б стала альтернативою західній. Основу східної моделі становить співробітництво держави та ринку, спроби налагодити зв'язки між культурними цінностями, які властиві конфуціанству та соціальними змінами, що відбуваюся в наш час. Сприяння державі в реалізації таких процесів на рівні окремої організації, на думку азійських політків, є запорукою успіху.

Щодо Японії та її «японського економічного дива», то успіхом країни в розвитку інформаційного суспільства стали великі видатки на нові розробки та дослідження, високий пріоритет інформаційно-комунікаційних технологій у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку країни. Стратегічною метою країни у сфері інформатизації була побудова багатьох взаємопов'язаних і сумісних телекомунікаційних мереж, обробка інформаційних засобів і технологій, розвиток програмного забезпечення й інформаційних послуг, підготовка кваліфікованого персоналу для роботи в інформаційній сфері. Такі заходи перетворилися на великий стимул для бурхливого розвитку інформаційно-орієнтованої діяльності в Японії.

Основу інформаційного розвитку країн Південно-Східної Азії, які дістали назву «азійські тигри» (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг), становить так звана модель економічного співробітництва держави і ринку. Успіх зазначених країн будується на втручанні держави у прийняття рішень у сфері великих вкладень приватного капіталу за активної підтримки державою розбудови національної інформаційної інфраструктури. У Китаї держава приділяє велику увагу науково-технічним вимогам. Залучення інформаційного капіталу до згадної сфери перетворило країну з технічно відсталої держави на один зі світових центрів нових технологій. Особливу увагу Китай приділяє дипломованим спеціалістам, які повертаються після навчання на батьківщину. Вони перетворюються на потужний двигун розвитку китайського сектору нових інформаційно-комунікаційних технологій [7, с. 45].

Сучасне суспільство знаходиться в одному з найбільш суперечливих періодів свого розвитку. На зміну індустріальному суспільству, яке переважало в останні десятиліття, прийшло суспільство інформаційне, яке швидко набуває глобального характеру та перетворюється на глобальне інформаційне суспільство. Готовність країни до переходу в суспільство знань і модель, яку вона вибере у своєму розвитку, великою мірою обумовлені рівнем соціально-політичного розвитку самого суспільства. Не всі країни перебувають цілком готові перейти до нової стадії еволюції людства. Але процеси глобалізації економічних відносин і науково-технічний прогрес дозволяють зменшити час, який відведений державі на підготовку до нового етапу розвитку. Застосування нових інформаційно-телекомунікаційних технологій набуває вирішального значення для підвищення конкурентоздатності економіки, розширення можливостей її інтеграції у світову систему господарства, підвищення ефективності державного управління та місцевого самоврядування.

Процес інформаційних перетворень у світі невідворотний, але поки він притаманний не всім країнам. Якщо поглянути на стан інформаційного забезпечення країн у регіональному розрізі, то інтенсивність розвитку та використання нових інформаційних технологій властива, передусім, Сполученим Штатам Америки, кранам ЄС і Японії. До зазначених країн підтягується Китай і країни Південно-Східної Азії. В інших країнах показники розвитку інформаційних технологій значно нижчі, а подекуди і зовсім відсутні. Проте навіть у розвинених країнах суспільство ще не перетворилося цілком на інформаційне. Велика частина населення займається простою працею, у багатьох галузях використовуються застарілі технології та недостатньо розвинута інформаційна інфраструктура.

За сучасних умов глобалізації інформаційне суспільство формується не в розрізі однієї країни, а у глобальному масштабі та з використанням спільних принципів. Але державна політика кожної окремої країни реалізує такі принципи по-своєму, залежно від тих галузей, де конкретна країна має максимальні переваги порівняно з іншими країнами та виробляє найбільш конкурентну продукцію [1 с. 54].

Держава, вибираючи шляхи побудови інформаційного суспільства, відштовхується від макроекономічної політики, концепції країн у контексті формування інформаційного суспільства, специфіки його законодавчої бази, особливостей інтернаціональної культури та менталітету населення.

Висновки. Рівень розбудови інформаційного суспільства, який спостерігається в Україні, порівняно з іншими провідними країнами є недостатнім. Україна має всі можливості та потенціал для забезпечення розвитку інформаційного суспільства на рівні, який би відповідав вимогам сучасності.

Водночас одним із пріоритетних напрямків державної політики України є розвиток інформаційного суспільства та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільного життя та в діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування.

Україна потребує зміни підходів до розуміння суті та сенсу розвитку інформаційного суспільства, зміни акцентів із кількісної технологізації на якісну суспільну трансформацію. Для використання можливостей, які отримує країна завдяки розвитку інформаційного суспільства, зокрема підвищення якості життя населення та підвищення конкурентоспроможності економіки, Україні необхідно мати чітку соціально спрямовану інформаційну політику.

Першочергове завдання, яке повинна реалізувати Україна для якісного й ефективного переходу до інформаційного суспільства – це розробка відповідного законодавства на основі міжнародних стандартів, яке б дозволило державі розставити акценти на пріоритетних сферах розвитку для підвищення інформаційних можливостей і взяти на озброєння позитивний досвід розробки національних стратегій інших успішних країн із розбудови інформаційного суспільства.

Україні необхідно дослідити й адаптувати міжнародний досвід до національних умов розвитку.

Література

1. Вершинская О. Существующие модели построения информационного общества / О. Вершинская // Информационное общество. – 1999. – Вып. 3. – С. 53–58.

2. Кобринь Т. Інформаційна політика Філнлянції в умовах глобізації // Політичний вісник. – К. – 2007. – № 30. – с. 389–400.

3. Макаренко Є. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи : дис. … д. політ. наук : спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Є. Макаренко ; Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 475 с.

4. Мелюхин И. Информационное общество: проблемы становления и развития (философский анализ) : дисс. д. филос. наук : спец. 09.00.08 «Философские проблемы науки и техники», 09.00.11 «Социальная философия» / И. Мелюхин. – М., 1997. – 279 с.

5.Мельник М. Стратегічні напрямки інформаційної політики скандинавських країн : досвід для України / М. Мельник // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2. – С. 1–8.

6. Панцирев К. Современные модели информационного общества: типологическая характеристика / К. Панцирев // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2011. – № 1. – С. 39–45.

7. Чернов А. Глобальное информационное общество: сущность, этапы становлення, перспективы интеграции России : дисс. канд. полит. наук : спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных систем и глобального развития» / А. Чернов ; Дипломатическая академия Министерства иностранных дел России. – М., 2002. – 180 с.

Анотація

Олефір І. В. **Особливості державної політики у розбудові інформаційного суспільства.** – Стаття.

Розглянуто приклади політики провідних держав світу в побудові інформаційного суспільства. Наведено основні чинники, які притаманні країнам, що інтенсивно розвивають інформаційну інфраструктуру. З метою визначення засад, на яких формується інформаційне суспільство, досліджено досвід країн, які є лідерами в його побудові. Зазначено, що кожна країна реалізує підходи до побудови інформаційного суспільства залежно від особливостей держави – економічних, культурних, духовних, релігійних та інших. Наголошено на тому, що розвиток інформаційного суспільства в країні залежить від державної політики в зазначеному напрямку.

Вказано, що для ефективного розвитку інформаційного суспільства в Україні першочерговими заходами повинно бути розроблення відповідного законодавства на основі міжнародного досвіду та впровадження принципів стратегій побудови інформаційного суспільства європейських країн.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні технології, інформаційна інфраструктура, науково-технічний прогрес.

Аннотация

Олефир И. В. **Особенности государственной политики в построении информационного общества.** – Статья.

Изучены примеры политики ведущих стран мира в построении информационного общества. Приведены основные факторы, свойственные странам, интенсивно развивающим информационную инфраструктуру. Для определения принципов формирования информационного общества исследован опыт стран-лидеров в его построении. Отмечено, что подходы к построению информационного общества в каждой стране зависят от её особенностей – экономических, культурных, духовных, религиозных и других. Акцентировано внимание на том, что развитие информационного общества в стране зависит от государственной политики в этом направлении.

Определено, что для эффективного развития информационного общества в Украине первоочередными заданиями должны быть разработка соответственного законодательства на основе международного опыта и внедрение принципов стратегий построения информационного общества в европейских странах.

Ключевые слова: информационное общество, информационные технологии, информационная инфраструктура, научно-технический прогресс.

Summary

Olefir I. V. **State policy peculiarities in information society development.** – Article.

Examples of policies of the world's leading countries in building the information society are considered. The main factors that are characteristic of countries that are intensively developing information infrastructure are presented. In order to determine the principles of development on which the information society is formed, the experience of the countries that are the leaders in its building is researched. It is noted that each country implements approaches to building the information society, depending on its own peculiarities – economic, cultural, spiritual, religious, and peculiarities of the particular state. The emphasis is placed on the fact that the development of the information society in the country depends on the state policy in this respect.

Recommendations on the peculiarities of building the information society in Ukraine are given.

Key words: information society, information technology, information infrastructure, scientific and technological progress.